

10. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 51. С. 446
11. Арсентьєва О. С., Соболев С. Ю. колективні договори та угоди як основа соціального партнерства. Актуальні проблеми права: теорія і практика. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2014. С. 48-57
12. Сонін О. Є. Судовий захист прав учасників колективних трудових відносин. Наукові записки Таврійського національного університету В. І. Вернадського, 2009. № 22. С. 166-172
13. Зеньков Д. О. Сучасні тенденції розвитку представницької функції профспілок. Актуальні проблеми права: теорія і практика, 2014. № 29. С. 48-54
14. Лазор І. В. Шляхи вдосконалення правового регулювання колективного договору. Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення. Київ: Ніка-Центр, 2013. С. 252-258
15. Довжич К. В. Трудовий колектив як суб'єкт трудового права в Україні та країнах Європи: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Дніпропетровськ, 2015. 189 с.
16. Про затвердження Положення про порядок формування і затвердження вимог найманих працівників, профспілок: Наказ Національної служби посередництва і примирення від 26.09.2014 № 66. URL: <https://cutt.ly/sfJfb8> (Дата звернення: 20.09.2020)
17. Падалка А. О. Проблеми правового регулювання внутрішнього трудового розпорядку в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Київ, 2019. 435 с.

УДК 342.2

Іванов А.В.,
здобувач Міжрегіональної
Академії управління персоналом

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовано специфіку зарубіжного досвіду інформаційно-правового забезпечення господарських процесуальних відносин. Встановлено особливості інформаційно-правового забезпечення господарських процесуальних відносин у Фінляндії та Естонії. Визначено напрями запозичення позитивного зарубіжного досвіду інформаційно-правового забезпечення господарських процесуальних відносин у національне господарське процесуальне законодавство.

Ключові слова: зарубіжний досвід, інформаційно-правове забезпечення, господарські процесуальні відносини, господарський процес.

In the article the specifics of foreign experience of information and legal support of economic procedural relations are analyzed. Peculiarities of information and legal support of economic procedural relations in Finland and Estonia are determined. The directions of borrowing positive foreign experience of information and legal support of economic procedural relations into the national economic procedural legislation are determined.

Key words: foreign experience, information and legal support, economic procedural relations, economic process.

Першою серед держав, досвід якої у інформаційно-правовому забезпеченні господарських процесуальних відносин варто дослідити, є Фінляндія. Актуальність дослідження досвіду

Фінляндії обумовлена наступними аспектами:

по-перше, дана держава є членом Європейського Союзу, а в умовах євроінтеграційного курсу України зближення національного законодавства із законодавством європейських держав є однією із основних умов для реалізації даного прагнення;

по-друге, Фінляндія є одним із визнаних лідерів у використанні технологій електронного судочинства. Якщо в Україні електронне судочинство лише поступово запроваджується, то в Фінляндії воно розвивається фактично два десятиліття;

по-третє, інформаційно-правове забезпечення господарських процесуальних відносин у Фінляндії включає звернення до суду в електронній формі, управління справою за допомогою інформаційних технологій, цифровий запис ходу розгляду справи, використання відеоконференцій, безпечну електронну пошту, електронний календар судових засідань, а на стадії судового розгляду справи, сторонам в електронній формі можуть надсилатись різноманітні процесуальні документи, такі як рішення суду, заочні рішення суду, затверджена мирова угода тощо.

Статтею 98 Конституції Фінляндії [1] передбачено створення в Фінляндії спеціалізованих судів, які здійснюють судочинство у спеціально визначених категоріях справ. Одним із таких судів є ринковий суд, функціонування якого урегульовується Законом Фінляндії про суди (Tuomioistuintenlaki) [2], та функції якого є близькими до функцій українських господарських судів. Тобто, саме ринкові суди Фінляндії є суб'єктами господарських процесуальних відносин в цій державі. Звернемо увагу на те, що Закон Фінляндії про ринковий суд (Laki markkinatuomioistuimesta) [3] не встановлює жодних спеціальних норм, які урегульовують його інформаційне забезпечення, а тому зробимо висновок, що інформаційно-правове забезпечення функціонування господарських судів у Фінляндії здійснюється на основі тих самих норм, які урегульовуються інформаційно-правове забезпечення судочинства у цілому.

Так, Фінляндія визнається на міжнародному рівні одним із лідерів у використанні технологій безпаперового документообігу в судочинстві. Як відзначається у науковій літературі, передумовами для переходу судочинства у безпаперовий документообіг стали низька щільність населення, віддаленість правоохоронних органів один від одного, а також та обставина, що Фінляндія є одним зі світових лідерів у галузі телекомунікаційних технологій. Тож, у 2003 році у країні було інтегрована інформаційна система, як обслуговує 63 судових округи, 6 апеляційних судів і Верховний суд Фінляндії, тобто всю судову гілку, а також правоохоронні органи, такі як пенітенціарні установи, органи кримінальної поліції, прокуратури, судові пристави, управління по збору штрафів за кримінальні злочини й пенітенціарні суди. Координатором цієї системи є Міністерство юстиції Фінляндії [4, с. 226]. Тобто, на відміну від України, у якій на даний момент впроваджується Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, дія якої поширюється виключно на судові органи, у Фінляндії система електронного документообігу охоплює усі судові та правоохоронні органи.

Результатом впровадження даної системи стало те, що на сьогодні в судах Фінляндії функціонує повністю електронний документообіг. Для порівняння, в Україні навіть після запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, залишатиметься можливість подавати документи до суду в паперовій формі, а реєстрація офіційної електронної адреси для подачі процесуальних або інших документів чи вчинення інших процесуальних дій в електронній формі здійснюється за бажання. В цей самий час у Фінляндії суди практично не займаються скануванням, оскільки документи надходять до судів уже в електронному вигляді [4, с. 226]. Такий досвід, на нашу думку, мав би бути з часом запозичений до вітчизняного законодавства. На нашу думку, надання права самостійно обирати форму подання документів до суду значно сповільнює розвиток інформаційно-правового забезпечення функціонування господарських судів, адже громадяни нашої держави маючи право вибору, зазвичай обирають паперову форму документації. Особливо дана проблема актуалізувалась у зв'язку із пандемією

коронавірусної інфекції COVID-19, у зв'язку із якою подача документів в паперовій формі може бути небезпечною для здоров'я як працівників суду, так і самих осіб, які подають документи до суду. Аргументом проти таких змін може стати те, що до цих пір не всі громадяни України мають можливість подавати електронні документи в електронній формі, проте коли мова йде про господарські правовідносини ситуація є дещо інакшою, адже здійснення господарювання в сучасних умовах без застосування інформаційних технологій є фактично неможливим. Окрім того, положення частини 6 статті 6 Господарського процесуального кодексу України [5], згідно якої адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, державні органи, органи місцевого самоврядування тощо реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов'язковому порядку. Тож, враховуючи все вищенаведене, вважаємо можливим переведення у перспективі господарського судочинства на повністю електронний документообіг.

Тому, на нашу думку, після остаточного запуску повної версії Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи до статті 6 Господарського процесуального кодексу України [5] необхідно внести наступні зміни:

1) виключити зі змісту частини 8 цієї статті абзац 1, внаслідок чого зміст даної норми буде наступним:

«[...] 8. Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, подають процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Особливості використання електронного цифрового підпису в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі визначаються Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему [...]»;

2) внести зміни до абзацу 1 частини 9 цієї статті, а абзац 2 залишити без змін, внаслідок чого зміст даної норми буде наступним:

«[...] 9. Суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі.

У разі неможливості розгляду справи судом в електронній формі з технічних причин більше п'яти днів, що може перешкодити розгляду справи у строки, встановлені цим Кодексом, справа розглядається за матеріалами в паперовій формі, для чого матеріали справи невідкладно переводяться в паперову форму у порядку, встановленому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему [...]»;

3) виключити зі змісту статті 6 Господарського процесуального кодексу України [5] частину 10.

На нашу думку, внесення таких змін до 6 Господарського процесуального кодексу України [5] є актуальним в сучасних умовах пандемії коронавірусної інфекції COVID-19, коли для мінімізації контактів між учасниками господарських процесуальних відносин було внесено зміни до статті 197 цього нормативно-правового акту та передбачено можливість учасників справи під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Також такі зміни до законодавства будуть корисними і надалі та сприятимуть якнайшвидшому переходу від паперового обміну документами учасниками господарських процесуальних відносин до електронного.

Наступною державою, досвід якої варто дослідити, є Естонська Республіка, чия система електронного судочинства також є однією із найефективніших в Європейському Союзі. Естонія, на відміну від більшості держав Європи (наприклад, Фінляндії, чий досвід було проаналізовано

нами раніше), відмовилась від побудови масштабної інформаційної системи, яка би охопила суди, інші державні, у тому числі й правоохоронні органи, в той час як в цій державі функціонує спеціальна система електронного судочинства під назвою «Courtal», яка дозволяє витратити на різні процеси у суді на 32 % менше часу, ніж витрачається у середньому в Європі [6]. По суті, вітчизняна Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система після її повної реалізації має стати подібною системою до тієї, яка вже не один рік функціонує в Естонії. А саме тому, дана держава є такою, позитивний досвід якої доречно дослідити в рамках нашого дослідження.

Актуальність дослідження досвіду Естонської Республіки обумовлена наступними аспектами:

по-перше, Естонія є державою, чий законодавчий досвід традиційно досліджується вітчизняними науковцями, як один із першочергових, адже дана держава після розпаду Радянського Союзу значно швидше, аніж Україна, реалізувала свій курс до євроінтеграції, увійшовши до лав цієї організації ще в 2004 році;

по-друге, Естонська Республіка побудувала одну із найефективніших та найшвидших систем електронного судочинства в Європейському Союзі, що підтверджується статистичними даними, згідно яких вона є на третину швидшою, аніж аналогічні системи в середньому по Європі [6];

по-третє, Естонія регулярно надає Україні експертну та фахову допомогу [7] щодо досвіду функціонування естонської системи електронного судочинства «Courtal», тож Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система після її остаточного впровадження матиме схожу специфіку із естонським аналогом. На відміну від Фінляндії та України, в Естонії відсутні спеціалізовані суди для розгляду господарських спорів, тож розгляд господарських спорів здійснюється повітовими судами, так само як і розгляд цивільних та кримінальних справ. Тому, для аналізу інформаційно-правового забезпечення функціонування господарських судів в Естонії звернемось до Закону Естонії про суди (Kohtute seadus) від 19.06.2002 року [8], який за своїм змістом є дуже близьким до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [9].

Так, для того, щоб подати позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи в Естонії, необхідно увійти на портал «E-toimik» [10] за допомогою ID-карти або Мобільного ID, а подані документи потрібно підписати електронно-цифровим підписом. Схожа система функціонує і в Україні, де позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи подаються стороною господарського спору до порталу «Електронний суд» [11]. Втім, звернемо увагу на наступну особливість – в Україні у відповідності до частини 8 статті 6 Господарського процесуального кодексу України [5], для того, щоб подавати документи до суду в електронній формі, необхідно зареєструвати офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, і тоді для вчинення таких процесуальних дій необхідно лише використовувати власний електронний цифровий підпис, прирівняний до власноручного підпису. Використання ID-карти або Мобільного ID для інформаційно-правового забезпечення господарських процесуальних відносин в Україні не є обов'язковим у першу чергу тому, що отримання ID-карти в нашій державі на даному етапі не є обов'язковим, і строки виведення із обігу паспортів у формі книжечок на сьогодні не встановлені. А тому, вважаємо ту систему, яка на даний момент функціонує в Україні, більш підходящою саме для нашої держави, а також робить доступним електронне судочинство для усіх без виключення громадян, за умови отримання ними лише сертифікату Кваліфікованого електронного підпису.

Звертаючись до особливостей інформаційно-правового забезпечення господарських процесуальних відносин під час розгляду господарського спору судом, звернемось до аналізу окремих положень Закону Естонії про суди (Kohtute seadus) від 19.06.2002 року [8]. Так, судді в Естонії окрім тієї інформації, яка надається їм учасниками господарського спору, мають право на самостійний пошук інформації, необхідної їм для виконання обов'язків щодо здійснення

судочинства. Так, стаття 8-1 Закону Естонії про суди (Kohtute seadus) від 19.06.2002 року [8] передбачає можливість доступу суддів до державної таємниці, необхідної для виконання ними обов'язків, покладених на них Конституцією чи актами Естонської Республіки та законодавством, прийнятим на їхній основі. Умовою для доступу до державної таємниці є проходження перевірки у зв'язку з допуском судді до такої інформації. На нашу думку, суддям в Україні необхідно надати право самостійно отримувати інформацію, необхідну їм для здійснення правосуддя. На сьогодні, судді здійснюють розгляд господарських спорів на основі тієї інформації, яка надана їм сторонами спору, тому, на нашу думку, можливі ситуації, за яких судді не володітимуть усіма даними, необхідними для коректної оцінки оспорюваним відносинам, а також для захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави. Тому, на наше переконання, важливо надати суддям право самостійно отримувати інформацію, необхідну для виконання обов'язків, покладених на них Конституцією України та законами України, у тому числі й державної таємниці, у встановлених законом випадках. Дана актуальність посилюється тим, що ні Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [9], ні Господарський процесуальний кодекс України [5], не встановлюють таких норм. Тому, ми пропонуємо наступні зміни до чинного законодавства України, із урахуванням стаття 8-1 Закону Естонії про суди (Kohtute seadus) від 19.06.2002 року [8]:

1) доповнити статтю 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [9], яка визначає права та обов'язки судді, частиною 1-1 наступного змісту:

«[...] 1-1. Суддя для виконання обов'язків, покладених на них Конституцією України та законами України, має право отримувати інформацію від фізичних та юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, у тому числі отримати доступ до державної таємниці, за умови проходження ним перевірки у зв'язку з допуском до державної таємниці у встановленому законом порядку [...];»

2) доповнити зміст Господарського процесуального кодексу України [5] статтею 9-1, якою передбачити право суддів на доступ до державної таємниці для виконання ними службових обов'язків:

«Стаття 9-1. Доступ суддів до інформації

1. Суддя має право отримувати інформацію від фізичних та юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

2. Суддя має право отримувати доступ до державної таємниці для виконання обов'язків, покладених на нього Конституцією України та законами України.

3. Для отримання доступу, суддя має пройти перевірку у зв'язку з допуском до державної таємниці. Для проходження перевірки, суддя заповнює форму, яка використовується для подання заяви на отримання дозволу на доступ до державної таємниці, та підписує згоду, яка дозволяє органу, який здійснює перевірку безпеки, отримувати інформацію, яка становить державну таємницю.

4. Орган перевірки безпеки надає інформацію, зібрану стосовно судді в ході проведеної перевірки, протягом трьох місяців з моменту надсилання документів, зазначених у частині 2 цієї статті, Рада суддів України приймає рішення, чи пройшов суддя перевірку безпеки. Сертифікат доступу до державної таємниці видається у порядку, передбаченому Законом про державну таємницю та секретну інформацію іноземних держав»;

3) доповнити статтю 27 Закону України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII [12] частиною 9 наступного змісту:

«[...] Для доступу судді до державної таємниці, необхідного для здійснення правосуддя, суддя має пройти перевірку у зв'язку з допуском до державної таємниці»;

4) доповнити пункт 6 Положення про Раду суддів України [13], присвяченого повноваженням Ради Суддів підпунктом 26:

«[...] 26) приймає рішення, чи пройшов суддя перевірку безпеки, необхідну для надання

судді доступу до державної таємниці».

Наступною нормою Закону Естонії про суди (Kohtute seadus) від 19.06.2002 року [8], на яку ми пропонуємо звернути увагу, є стаття 34, яка урегульовує функціонування інформаційної системи судів. Беручи до уваги законодавство України, яке урегульовує інформаційно-правове забезпечення господарських процесуальних відносин, аналогічна норма закріплена в Господарському процесуальному кодексі України [5], а саме стаття 6 «Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система». Частина 1 статті 34 Закону Естонії про суди (Kohtute seadus) від 19.06.2002 року [8] передбачає, що інформаційна система судів функціонує з метою організації роботи судів, збору статистичних даних, збору та систематизації судових рішень та надання їх судам та органам влади, громадськості. У цілому, зміст цієї статті є близьким до змісту статті 6 Господарського процесуального кодексу України [5], втім звернемо увагу на те, що естонський законодавець додатково закріпив норму, присвячену захисту конфіденційності інформації в інформаційній системі судів. Так, частина 5 статті 34 Закону Естонії про суди (Kohtute seadus) від 19.06.2002 року [8] визначає, що головний розпорядник інформації в інформаційній системі судів має забезпечувати конфіденційність інформації, яка стає йому відомою під час виконання своїх обов'язків, також після виконання обов'язків, пов'язаних з обробкою інформації або закінченням службових відносин. Встановлено заборону розголошувати отриману інформацію будь-яким третім особам, якщо це не передбачено законодавством. На розпорядників даних покладено обов'язок використовувати дані лише для цілей, на які подано заявку, та дотримуватися умов, передбачених законодавством, та умов, що виникають внаслідок обмежень на використання даних, встановлених при передачі даних їхньому одержувачу, та забезпечити недоступність даних особам, які не мають права на отримання такої інформації. Для порівняння, частина 11 статті 6 Господарського процесуального кодексу України [5] та частина 8 статті 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [9] передбачають, що несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи та в розподіл справ між суддями має наслідком відповідальність, встановлену законом. Тому, дані норми, на нашу думку, потребують внесення змін, із урахуванням положень частини 5 статті 34 Закону Естонії про суди (Kohtute seadus) від 19.06.2002 року [8], та мають бути конкретизовані у частині, що являє собою конфіденційність інформації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, та яким чином вона має бути забезпечена. Тож, із урахуванням змісту даної норми естонського законодавства, пропонуємо внести наступні зміни до частини 11 статті 6 Господарського процесуального кодексу України [5] та частини 8 статті 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [9], і сформулювати їхній зміст наступним чином:

«Головний розпорядник інформації, яка зберігається в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, зберігає конфіденційність інформації. Забороняється розголошувати інформацію, яка зберігається в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, будь-яким третім особам, якщо це не передбачено законодавством. Одержувачі даних повинні використовувати інформацію, яка збе

рігається в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, лише для визначених цілей, на які подано заявку, дотримуватись умов, передбачених законодавством, та умов, які виникають внаслідок обмежень на використання даних, отриманих при передачі даних до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, забезпечити недоступність інформації особам, які не мають права її обробляти.

Судді, які використовують інформацію для виконання обов'язків, передбачених законодавством, зобов'язані негайно повідомляти головного розпорядника інформації про будь-які виявлені неточні, підозрілі або неповні дані.

Несанкціоноване втручання в роботу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та в автоматизований розподіл справ між суддями тягне за собою відповідальність,

установлену законом».

Отже, на основі аналізу законодавства Естонської Республіки, яке здійснює інформаційно-правове забезпечення господарських процесуальних відносин, передусім підкреслимо, що розробка Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи здійснюється із урахуванням досягнень Естонії у функціонуванні аналогічної системи. Здійснений нами аналіз естонського законодавства засвідчив, що у цілому воно є подібним до українського, втім зробимо висновок про можливість виділення декількох напрямків запозичення позитивного досвіду даної держави. Передусім, на нашу думку, судді в Україні мають стати не лише суб'єктами, які приймають рішення на основі інформації, яку їм надають, а суб'єктами, уповноваженими здійснювати збір інформації у тому випадку, якщо у них відсутня інформація, необхідна для здійснення правосуддя. Також, на нашу думку, в Естонській Республіці більш досконало урегульовано питання захисту інформації, яка міститься в судовій інформаційній системі, тож запозичення такого позитивного досвіду може удосконалити функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Constitution of Finland 11 June 1999. URL: <https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> (дата звернення 22.11.2020 року)
2. Courts Act (673/2016). URL: <https://finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2016/en20160673.pdf> (дата звернення 22.11.2020 року)
3. Market Court Act (1527/2001). URL: https://finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2001/en20011527_20020645.pdf (дата звернення 22.11.2020 року)
4. Каланча І.Г. Міжнародний досвід використання електронного сегменту в кримінальній процесуальній діяльності суду. *Jurnalul uridic national: teorie și practică*. 2015. № 6(16). С. 224-228
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. ст.56
6. ВРП проведе тестування естонської системи Courtal для автоматизації діловодства: веб-ресурс «Legalhub.online». URL: <https://legalhub.online/uryad/vrp-provede-testuvannya-estonskoyi-systemy-courtal-dlya-avtomatyzatsiyi-dilovodstva/> (дата звернення 22.11.2020 року)
7. У Вищій раді правосуддя презентовано естонську систему для електронного судочинства – COURTAL: веб-ресурс «Вища рада правосуддя». URL: <https://hcj.gov.ua/chronology/u-vyshchiy-radi-pravosuddya-prezentovano-estonsku-systemu-dlya-elektronno-go-sudochynstva> (дата звернення 22.11.2020 року)
8. Kohtute seadus: Vastu võetud 19.06.2002. RT I 2002, 64, 390. URL: <https://riigiteataja.ee/akt/13261518?leiaKehtiv> (дата звернення 22.11.2020 року)
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст.545
10. Портал ««E-toimik». URL: <https://etoimik.rik.ee>
11. Портал «Електронний суд». URL: <https://id.court.gov.ua>
12. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. ст.93
13. Положення про Раду суддів України: Рішення З'їзду суддів України від 16.09.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-10#Text> (дата звернення 22.11.2020 року)